

SERVIU EL SENYOR AMB ALEGRIA

Esperar en la pau

Avui diumenge, 31 de desembre, estem a punt de cloure l'any 2023, un any amb lamentables guerres que no cessen. El papa Francesc acostuma a dir que, atès que hi ha tants conflictes bèl·lics al nostre món, sembla com si estiguéssim vivint una «tercera guerra mundial a pedaços».

Com ell mateix va afirmar el 24 de novembre de l'any 2019, a la ciutat japonesa de Nagasaki, al parc de l'epicentre de la bomba atòmica, en un discurs sobre les armes nuclears, «el nostre món viu la perversa dicotomia de voler defensar i garantir l'estabilitat i la pau basant-se en una falsa seguretat fonamentada per una mentalitat de por i desconfiança, que acaba per enverinar les relacions entre els pobles i impedir tot possible diàleg».

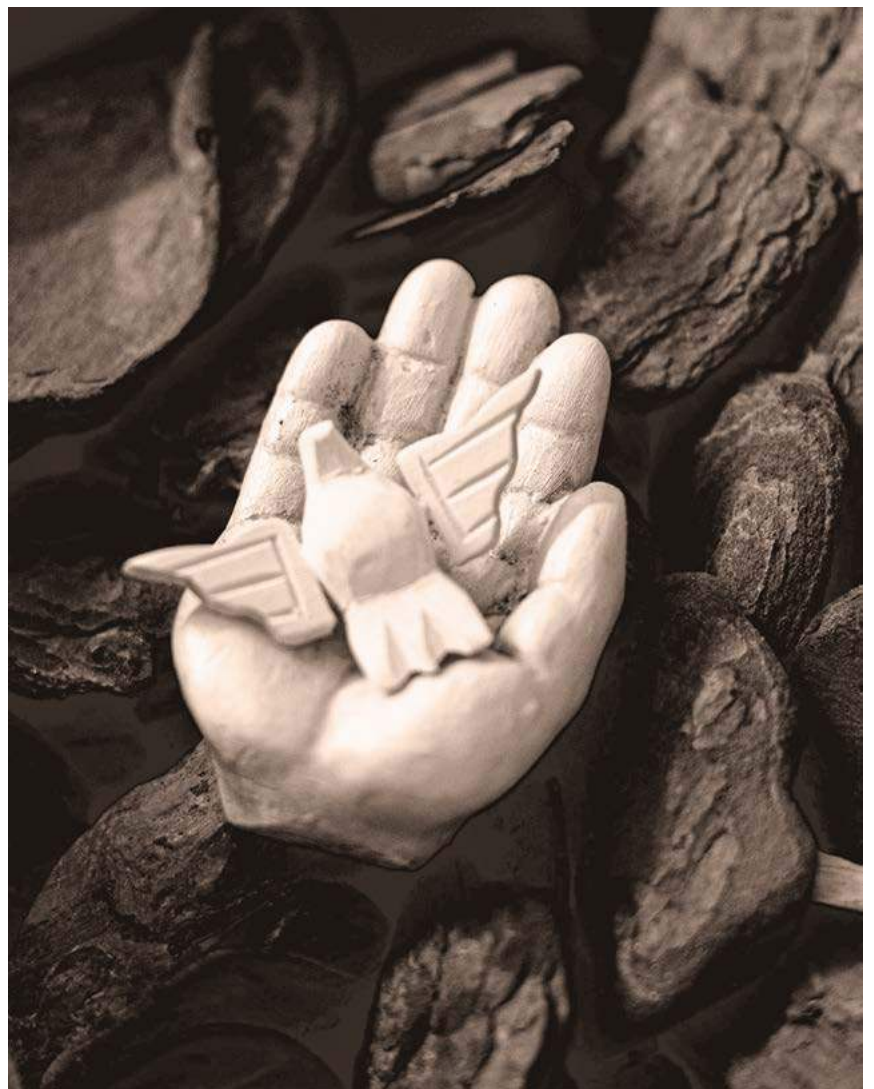
La desconfiança i la por augmenta el risc de la violència, en un cercle viciós que mai no pot conduir a una relació de pau. I, tanmateix, el desig de la pau és profundament arrelat i inscrit en el cor de cada persona. El camí de la pau ens demana paciència i confiança. El camí de la pau ens demana que siguem homes i dones d'esperança.

Avui, 31 de desembre, fa un any de la mort del papa emèrit Benet XVI. Entre tants i tants escrits del seu

magisteri pontifici, avui val la pena que recordem que el 30 de novembre de l'any 2007, ens va oferir l'encíclica *Spe salvi* (*Salvats en esperança*). En ella remarca com esperar en la pau és un bé preciós al qual aspira tota la humanitat. I diu que qualsevol situació difícil «es pot viure i acceptar si mena vers una meta, si podem estar segurs d'aquesta meta i si aquesta meta és tan gran que justifiqui l'esforç del camí». L'esperança és, en aquest sentit, la virtut que ens posa en camí vers la pau tan anhelada en aquest nostre món on hi ha tantes guerres en ple segle XXI.

En aquest darrer dia de l'any, mireu d'esperar en la pau, de posar-nos en camí vers la pau, d'esdevenir artífexs de pau, comptant sempre amb l'ajuda del Senyor, amb la seva gràcia. Demanem-ho tot fent nostra aquesta bonica oració del papa sant Joan XXIII: «Senyor Jesucrist, que sou anomenat Príncep de la pau (...), desterreu dels nostres cors qualsevol cosa que pugui posar en perill la pau; que l'anhel per la pau es faci present i perdi per sobre de qualsevol situació». Amén.

† **Sergi Gordo Rodríguez**
Bisbe de Tortosa

APUNTS PER A L'ANÀLISI

Vull rebre el baptisme! Quant val?

Fa poc complí disset anys. No està batejat. Té un amic que es prepara per rebre el sagrament de la confirmació. Les converses amb ell sobre els temes que tracten a les sessions de preparació, li han desvetllat un interès per conèixer Jesús. Ha llegit alguns fragments de l'evangeli en una Bíblia que ha trobat a casa de la seva àvia. I avui s'ha decidit. A l'acabar la classe de Religió, apropant-se al professor i, sense massa preàmbuls, li ha dit: «Em vull batejar. Pot ser ara? Quant val?». El professor, recuperant-se de l'ensurt però amb amabilitat, li ha explicat que un adult que vol ser batejat ha

de seguir un itinerari de preparació que s'anomena catecumenat, superat el qual, si es considera que està prou preparat, pot rebre el sagrament del baptisme. També li ha preguntat si tenia algun referent, a la família o entre els amics, que fos persona de fe i de seguiment de Jesús. No ha dubtat per respondre: «L'àvia és creient i practicant». «Doncs, parla amb ella», li ha recomanat el professor. «Ah! I pel que fa al preu no t'amoïnis. La gràcia de Déu és un do valuós que no té preu, un do gratuït. Altra cosa és que tots els creients hem de contribuir al sosteniment de l'Església».

El noi seguí el consell i anà a veure l'àvia que acollí joiosa la notícia. Recordà que la seva filla i el seu gendre, quan va néixer el noi, van decidir que no el batejarien per a no condicionar-lo, deien. Afegí: «La gràcia de Déu ha fet el seu camí i el testimoni de l'amic també. Anirem a la parròquia a parlar amb el mossèn i, després de preparar-te seguint el catecumenat que és la iniciació a la fe i a la vida cristiana, podràs rebre els sagraments del baptisme, confirmació i eucaristia, que en són el fonament. I començaràs l'aventura del seguiment conscient de Jesús». «Els digué: Aneu per tot el

món i anuncieu la bona nova de l'evangeli a tota la creació. Els qui creuran i seran batejats se salvaran» (Mc 16, 15-16).

El catecumenat va ser un camí per conèixer Jesús, per estimar-lo corresponent al seu amor i per desitjar seguir-lo donant vida als seus ensenyaments amb la força del seu Esperit. «Tots nosaltres, jueus i grecs, esclaus i lliures, hem estat batejats en un sol Esperit per a formar un sol cos, i tots hem rebut com a beguda un sol Esperit» (1Co 12,13).

Enric Puig Jofra, SJ

SERVID AL SEÑOR CON ALEGRÍA

Esperar en la paz

Hoy domingo, 31 de diciembre, estamos a punto de cerrar el año 2023, un año con lamentables guerras que no cesan. El papa Francisco suele decir que, dado que hay tantos conflictos bélicos en nuestro mundo, parece como si estuviéramos viviendo una «tercera guerra mundial a pedazos».

Como él mismo afirmó el 24 de noviembre del año 2019, en la ciudad japonesa de Nagasaki, en el parque del epicentro de la bomba atómica, en un discurso sobre las armas nucleares, «nuestro mundo vive la perversa dicotomía de querer defender y garantizar la estabilidad y la paz basándose en una falsa seguridad fundamentada por una mentalidad de miedo y desconfianza, que acaba por envenenar las relaciones entre los pueblos e impedir todo posible diálogo».

La desconfianza y el miedo aumenta el riesgo de la violencia, en un círculo vicioso que nunca puede conducir a una relación de paz. Y, aun así, el deseo de la paz está profundamente arraigado e inscrito en el corazón de cada persona. El camino de la paz nos pide paciencia y confianza. El camino de la paz nos pide que seamos hombres y mujeres de esperanza.

Hoy, 31 de diciembre, se cumple un año de la muerte del papa emérito Benedicto XVI. Entre tantos y tantos escritos de su magisterio pontificio, hoy merece la pena que recordemos que el 30 de noviembre del año 2007, nos ofreció la encíclica *Spe salvi* (*Salvados en esperanza*). En ella remarca como esperar en la paz es un bien precioso al cual aspira toda la humanidad. Y dice que cualquier situación difícil «se puede vivir y aceptar si lleva hacia una meta, si podemos estar seguros de esta meta y si esta meta es tan grande que justifique el esfuerzo del camino». La esperanza es, en este sentido, la virtud que nos pone en camino hacia la paz tan anhelada en este nuestro mundo donde hay tantas guerras en pleno siglo XXI.

En este último día del año, tratemos de esperar en la paz, de ponernos en camino hacia la paz, de convertirnos en artífices de paz, contando siempre con la ayuda del Señor, con su gracia. Pidámoslo haciendo nuestra esta bonita oración del papa san Juan XXIII: «Señor Jesucristo, que sois llamado Príncipe de la paz (...), desterrad de nuestros corazones cualquier cosa que pueda poner en peligro la paz; que el anhelo por la paz se haga presente y perdure por encima de cualquier situación». Amén.

† **Sergi Gordo Rodríguez**
Obispo de Tortosa

Relíquies de santa Teresita del Nen Jesús al monestir de les carmelites

El passat 20 d'octubre, les germanes carmelites van trencar el silenci al que estan acostumades. Sí que és veritat que, com diu la dita popular, «no parlis a no ser que el que vagis a dir sigui més bonic que el silenci», però en aquesta ocasió valia la pena trencar-lo.

Era un dia molt important, el Reliquiari de santa Teresita del Nen Jesús visitava el monestir amb motiu del 150 aniversari del natalici de la santa.

A les quatre de la tarda, de manera senzilla però solemne, foren rebudes pel capellà del monestir Mn. Juanjo Roca, Mn. Paco Vives, rector de la parròquia, i pel Pare Àngel, carmelita descalç, que acompanyava les relíquies pels monestirs de Catalunya i les Illes Balears. Entronitzades davant l'altar major, s'invità a la gent a pregar en silenci.

A les cinc de la tarda se celebrà una Eucaristia solemne, molt viscuda per la comunitat carmelita, religioses de la Consolació i un grup de persones en acció de grà-

cies. El pare carmelita ens exhortà en l'homilia a seguir les petjades d'aquella jove que va saber oferir a Déu amb molta senzillesa, delicadesa i dolcesa la seua vida.

El dissabte pel matí les relíquies, seguint el seu pelegrinatge pels

monestirs carmelitans, es van dirigir cap a Tarragona i a nosaltres ens quedà un pensament senzill: cadascú de nosaltres amb la pròpia vida podem fer present Déu amb alegria, enmig del món.

Mn. Juanjo Roca
Capellà del monestir

Gran jornada sacerdotal

La pràctica totalitat del presbiteri diocesà ens vàrem aplegar, com cada any, el primer dilluns de novembre per celebrar la Festa sacerdotal del Reservat commemorant el 72è aniversari de la instal·lació de la Reserva del Santíssim Sagrament en el nou Seminari construït pel bisbe Manuel Moll i Salord. Dos fets singulars emmarcaven la jornada d'enguany: era el primer Reservat presidit pel bisbe Sergi i teníem un conferenciant molt nostre: el bisbe auxiliar de Barcelona, Mons. Javier Vilanova.

Després de resar l'Hora litúrgica de Tèrcia, i de ser càlidament presentat pel bisbe Sergi, Mons. Vilanova ens parlà amb el cor de la identitat sacerdotal al nostre temps.

El pastor diocesà, el bisbe Sergi, va voler excepcionalment que l'Eucaristia del Reservat i la posterior Processó amb el Santíssim fos presidida per Mons. Javier Vilanova que en l'homilia, fent referència a l'evangeli dels deixebles d'Emmaús, ens va animar a descobrir cada dia el Senyor en la Fracció del Pa i a no abandonar mai la Comunitat eclesial, veritable subjecte del testimoni apostòlic.

Un dinar de profunda germanor va completar una jornada memorable.

Mn. José Luis Arín
Vicari general

Trobada de catequistes a Benicarló

Continuant amb la programació de formació dels catequistes de Benicarló, el dia 11 de novembre, vàrem poder gaudir de la segona trobada del curs. Aquesta vegada foren les germanes de la Consolació les que ens van ajudar a reflexionar i viure una experiència de pregària. Només podrem ajudar a pregar els xiquets, adolescents i joves si nosaltres també vivim diàriament aquesta experiència de pregària. Moltes gràcies a tots per fer-ho possible.

Mossens de les parròquies de Benicarló

Èxit del 50è aniversari de la romeria de la Terra Alta a Montserrat

Cada cop menys sacerdots surten dels seminaris i els pocs rectors existents a les diòcesis catalanes s'han de multiplicar per servir cada arxiprestat. La Terra Alta no és una excepció; l'any 1973 tenia 11 rectors i amb l'arxipreste, Miquel Romero, un excepcional sacerdot que va saber unir totes les parròquies i van instaurar la Romeria Comarcal a la Fontcalda i a Montserrat.

Al darrera de tot, existia una personatge ocult que aconsellant Romero, amb els seus savis consells, ho feu possible: es tracta del canonge Joan Bta. Manyà.

En l'actualitat, cada rector terraltí ha de multiplicar les tasques eclesials, servint quatre parròquies. Però el profit dona fruits; els seus inductors, Manyà i Romero, amb l'ajuda d'aquells 11 sacerdots

de la comarca, han traspassat i han fet possible amb el treball dels mossens David, Julián i Alexis, la continuïtat i l'èxit espiritual i festiu que ha comportat.

La commemoració va començar el 28 d'octubre amb l'assistència del bisbe Sergi de Tortosa i del pare abat Manel de Montserrat. Una festa gran amb participació a Gandesa, de representants de cada poble. I va continuar els dies 10, 11 i 12 de novembre amb el viatge de gairebé 400 pelegrins al Santuari de la Moreneta, la majoria arribats amb autobusos però també amb cotxes particulars.

Tres dies d'oració i recolliment, destacant la conferència del pare Bernabé del dissabte per la tarda i la Missa Conventual del diumenge presidida pel bisbe Sergi. A continuació, el pare Abat va celebrar una emotiva recepció, acompanyat pel bisbe, els mossens David i Alexis, i l'alcalde de Gandesa, Carles Luz, al costat de la pubilla del 2023. Per la tarda, el monjo vilalbí, pare Lluís Juanós, va acomiadar la comitiva de romers, convidant-los a prosseguir visitant cada any, la Moreneta.

Anton Monner

LECTURES DE LA MISSA DIÀRIA I SANTORAL

1. □ Dilluns (lit. hores: 1a setm.) [Nm 6,22-27 / Sl 66 / Ga 4,4-7 / Lc 2,16-21]. Santa Maria, Mare de Déu. Imposició del Nom de Jesús, també Emmanuel o Manuel (Manel); Mare de Déu de Begònia; sant Concordi, prev. i mr.; santa Eufrosina, vg.; sant Almaqui, mr.

2. □ Dimarts [1Jo 2,22-28 / Sl 97 / Jo 1,19-28]. Sant Basili el Gran (330-379), bisbe de Cesarea de la Capadòcia, i sant Gregori Nazianzè (330-390), bisbe de Constantinoble, drs. de l'Església; Mare de Déu, auxili dels cristians; commemoració de la vinguda de la Mare de Déu a Saragossa; sant Macari,

abat; sant Isidor d'Antioquia, bisbe i mr.; sant Adelard (753-826), abat, cosí de Carlemany; santa Emma, vg.

3. □ Dimecres [1Jo 2,29-3,6 / Sl 97 / Jo 1,29-34]. Santíssim Nom de Jesús; sant Anter, papa (grec, 235-236) i mr.; santa Genoveva (s. V), vg., patrona de París; sant Fulgenci, bisbe (agustinian); sant Daniel, mr.; sant Atanasi, mr.; sant Josep Maria Thomasi, prev. teatí, card.; beat Alan de Solminià, bisbe; beat Ciríac-Elies de Chavara, prev. carmelità.

4. □ Dijous [1Jo 3,7-10 / Sl 97 / Jo 1,35-42]. Sant Rigobert, bisbe; sant Odiló, abat de Cluny (†1048); santa Isa-

bel-Anna Seton, rel. paüla, dels Estats Units; santa Àngela de Foligno, rel. terciària franciscana; santa Genoveva Torres i Morales, vg. (rel. angèlica); sant Manuel González García, bisbe; santa Isabel Anna Bayley Seton, rel.; santa Zedislava de Lemberk.

5. □ Divendres [1Jo 3,11-21 / Sl 99 / Jo 1,43-51]. Sant Telèsfor, papa (grec, 125-136) i mr.; sant Simeó Estilita (388-459), monjo siríac; santa Emiliania, vg.; sant Joan Nepomucè Newman, bisbe (redemptorista); sant Carles de Sant Andreu, rel. passionista; sant Carles Houben, prev. passionista.

6. □ Dissabte [Is 60,1-6 / Sl 71 / Ef 3,2-3a.5-6 / Mt 2,1-12]. Epifania del Senyor. Diada dels sants Reis o mags d'Orient: Melcior, Gaspar i Baltasar, i també Adoració (dels Reis, o Dora); sant Melani, bisbe; sant Nilamó.

7. □ Diumenge vinent, Baptisme del Senyor (lit. hores: 2a setm.) [Is 55,1-11 / Sl: Is 12,3-6 / 1Jo 5,1-9 / Mc 1,7-11]. Sant Ramon de Penyafort (†1275), prev. dominicà, del Penedès, patró dels juristes i canonistes; sant Julià de Toledo, bisbe; santa Virgínia, mr.; sant Crispí, bisbe; sant Tell, abat; beata Justa d'Oliveira Liudalva, vg. i mr.

La Sagrada Família (B)

COMENTARI

«Aquest noi serà una senyera combatuda»

En aquest primer diumenge després de Nadal recordem la família de Jesús, Maria i Josep, «la Sagrada Família» com diem habitualment. Una família que ens imaginem plena d'amor, de comprensió, de dolcesa però també amb moments de dolor i sofriment. Ho veiem a l'evangeli. Simeó li diu a Maria: *Aquest noi serà una senyera combatuda i a tu mateixa una espasa et traspasarà l'ànima; així es revelaran els sentiments amagats als cors de molts.* Aquests sentiments amagats en els cors de molts portaran el seu fill fins a la mort. Els claus que traspassaran el seu fill en la crucifixió seran una espasa clavada en el cor de Maria. El camí de la Sagrada Família, no va ser un camí fàcil. Com no ho és el camí d'un autèntic seguidor del Crist. Simeó i Anna han hagut d'esperar molts anys per a veure el Salvador. Per això la seva alegria: *Ara, Senyor, deixeu que el vostre servent se'n vagi en pau.* I el mateix passa a Anna als seus vuitanta-quatre anys: *Donava gràcies a Déu i parlava del nen a tots els qui esperaven el temps en què Jerusalem seria redimida.* La segona lectura ens recorda la fe d'Abraham que *sortí del seu país sense saber on aniria i va oferir a Déu el seu fill Isaac, el seu fill únic que havia rebut les promeses.* Però Abraham confiava que *Déu seria prou poderós per a ressuscitar un mort.* I Sara tot i la seva edat avançada, va creure en la fidelitat de Déu que li havia promès fundar un llinatge. La primera lectura fa referència també a Abraham y Sara. Déu els havia promès una gran descendència. I Abraham cregué en el Senyor que li ho tingué en compte per donar-li una justa recompensa. Déu compleix les seves promeses. Però el camí dels creients sovint no és fàcil. El final de l'evangeli d'avui sembla molt idíl·lic: *El noi creixia i es feia fort, era entenimentat i Déu li havia donat el seu favor.* Però això no estalviarà ni sofriments ni incomprendiments als seus pares. Ara bé, Josep i Maria, homes de fe, acompanyaran amb molt d'amor el seu fill en tots els moments: en els moments bons i en els moments de dolor.

Mn. Jaume Pedrós

▶ Lectura del llibre del Gènesi (Gn 15,1-6;21,1-3)

En aquells dies, el Senyor va fer sentir la seva paraula a Abram en una visió i li digué: «No tinguis por, Abram: jo soc el teu protector. La teva recompensa serà molt gran.» Abram li respongué: «Senyor, Déu meu, què em donareu? Jo me'n vaig sense fills, i l'hereu de casa haurà de ser Elièzer de Damasc.» Abram afegí: «No m'heu donat descendència i el meu hereu haurà de ser un dels meus servidors.» Llavors el Senyor li va fer sentir la seva paraula i li digué: «No serà pas aquest, el teu hereu: serà el fill que naixerà de tu.» Després el Senyor el va fer sortir a fora i li va dir: «Mira el cel i posa't a comptar les estrelles, a veure si les pots comptar; doncs, així serà la teva descendència.» Abram cregué en el Senyor i el Senyor ho tingué en compte per donar-li una justa recompensa. El Senyor visità Sara tal com havia dit, i va complir en ella allò que havia promès. Sara va concebre i va donar un fill a Abraham a les seves velleses, just al temps que Déu li havia predit. Abraham va posar el nom d'Isaac al fill que li havia nascut, que Sara li havia infantat.

▶ Salm responsorial (104)

R. *El Senyor, el nostre Déu recorda sempre l'aliança.*
Enaltiu el Senyor, proclameu el seu nom, / feu conèixer entre els pobles les seves gestes. / Dediqueu-li càntics, acompanyeu-los amb cítares, / feu l'elogi de les seves meravelles. R.

Glorieu-vos del seu nom sagrat, / alegreu-vos els qui busqueu el Senyor. / Penseu en el Senyor i en el seu poder, / busqueu sempre la seva presència. R.

Recordau les meravelles que ell obrà, / els seus prodigis i les seves decisions. / Descendents d'Abraham, el seu servent, / fills de Jacob, el seu elegit. R.

Recorda sempre l'aliança, / la promesa feta per milers de generacions, / l'aliança pactada amb Abraham, / el jurament fet a Isaac.

▶ Lectura de la carta als cristians hebreus

(He 11,8.11-12.17-19)

Germans, gràcies a la fe, Abraham, quan Déu el cridà, obeí a la invitació d'anar-se'n a la terra que havia de posseir en herència. Sortí del seu país sense saber on aniria. Gràcies a la fe, igual que Sara, que era estèril, Abraham obtingué la capacitat de fundar un llinatge, tot i la seva edat avançada; i és que va creure en la fidelitat de Déu que li ho havia promès. Per això d'un sol home, ja caduc, en nasqué una descendència tan nombrosa com les estrelles del cel i com els grans de sorra de les platges de la mar. Gràcies a la fe, Abraham, posat a prova, oferí el seu fill Isaac. I era el seu fill únic que oferia, el que havia rebut les promeses. Déu havia dit d'ell: Per Isaac tindrà la descendència que portarà el teu nom. Però Abraham confiava que Déu seria prou poderós per ressuscitar un mort. Per això recobrà el seu fill, com una prefiguració d'aquesta veritat.

▶ Lectura de l'Evangelí segons sant Lluç

(Lc 2,22-40) (Versió abreujada)

Passats els dies que manava la Llei de Moisès referent a la purificació, els pares de Jesús el portaren a Jerusalem per presentar-lo al Senyor.

I quan hagueren complert tot el que ordenava la Llei del Senyor, se'n tornaren a Galilea, al seu poble de Nazaret. El noi creixia i es feia fort, era entenimentat i Déu li havia donat el seu favor.

▶ Lectura del libro del Gènesis (Gén 15,1-6;21,1-3)

En aquellos días, el Señor dirigió a Abrán, en una visió, la siguiente palabra:

«No temas, Abrán, yo soy tu escudo, y tu paga será abundante». Abrán contestó: «Señor Dios, ¿qué me vas a dar si soy estéril, y Eliezer de Damasco será el amo de mi casa?». Abrán añadió: «No me has dado hijos, y un criado de casa me heredará».

Pero el Señor le dirigió esta palabra: «No te heredarà ese, sino que uno salido de tus entrañas será tu heredero».

Luego lo sacó afuera y le dijo: «Mira al cielo, y cuenta las estrellas, si puedes contarlas». Y añadió: «Así será tu descendencia». Abrán creyó al Señor y se le contó como justicia. El Señor visitó a Sara, como había dicho. El Señor cumplió con Sara lo que le había prometido. Sara concibió y dio a Abrán un hijo en su vejez, en el plazo que Dios le había anunciado. Abrán llamó Isaac al hijo que le había nacido, el que le había dado Sara.

▶ Salmo responsorial (104)

R. *El Señor es nuestro Dios, se acuerda de su alianza eternamente.*

Dad gracias al Señor, invocad su nombre, / dad a conocer sus hazañas a los pueblos. / Cantadle al son de instrumentos, / hablad de sus maravillas. R.

Gloriaos de su nombre santo, / que se alegren los que buscan al Señor. / Recurrid al Señor y a su poder, / buscad continuamente su rostro. R.

Recordad las maravillas que hizo, / sus prodigios, las sentencias de su boca. / ¡Estirpe de Abrahán, su siervo; / ¡Hijos de Jacob, su elegido! R.

Se acuerda de su alianza eternamente, / de la palabra dada, por mil generaciones; / de la alianza sellada con Abrahán, / del juramento hecho a Isaac. R.

▶ Lectura de la carta a los hebreos

(Heb 11,8.11-12.17-19)

Hermanos:

Por la fe obedeció Abrahán a la llamada y salió hacia la tierra que iba a recibir en heredad. Salió sin saber adónde iba. Por la fe también Sara, siendo estéril, obtuvo vigor para concebir cuando ya le había pasado la edad, porque consideró fiel al que se lo prometía.

Y así, de un hombre, marcado ya por la muerte, nacieron hijos numerosos, como las estrellas del cielo y como la arena incontable de las playas. Por la fe, Abrahán, puesto a prueba, ofreció a Isaac: ofreció a su hijo único, el destinatario de la promesa, del cual le había dicho Dios: «Isaac continuará tu descendencia». Pero Abrahán pensó que Dios tiene poder hasta para resucitar de entre los muertos, de donde en cierto sentido recobró a Isaac.

▶ Lectura del santo Evangelio según san Lucas

(Lc 2,22-40) (Versión abreviada)

Cuando se cumplieron los días de la purificación, según la ley de Moisés, los padres de Jesús lo llevaron a Jerusalén para presentarlo al Señor. Y, cuando cumplieron todo lo que prescribía la ley del Señor, Jesús y sus padres volvieron a Galilea, a su ciudad de Nazaret. El niño, por su parte, iba creciendo y robusteciéndose, lleno de sabiduría; y la gracia de Dios estaba con él.